

Foto: D. Frković

U BEZVODNOM KRAJU JUŽNOG VELEBITA

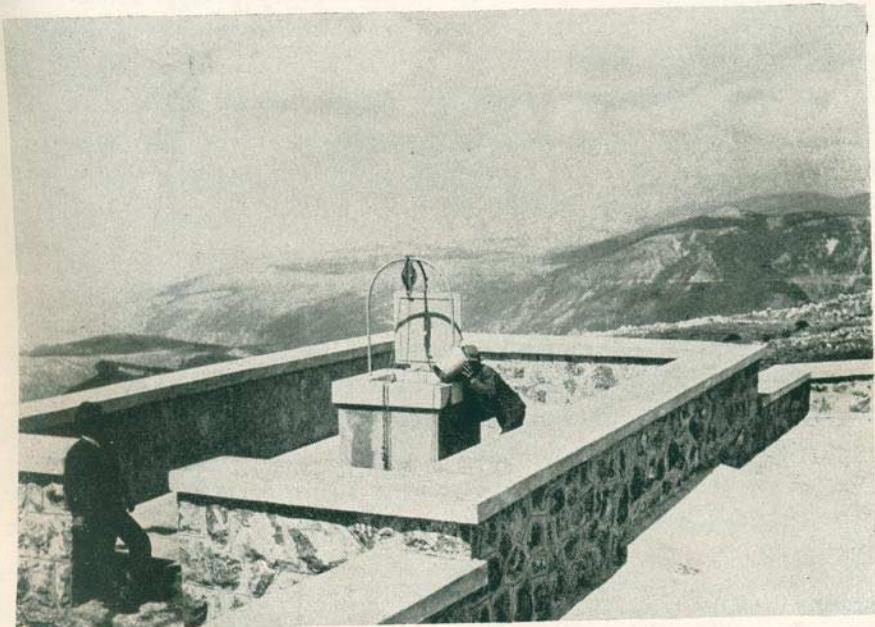
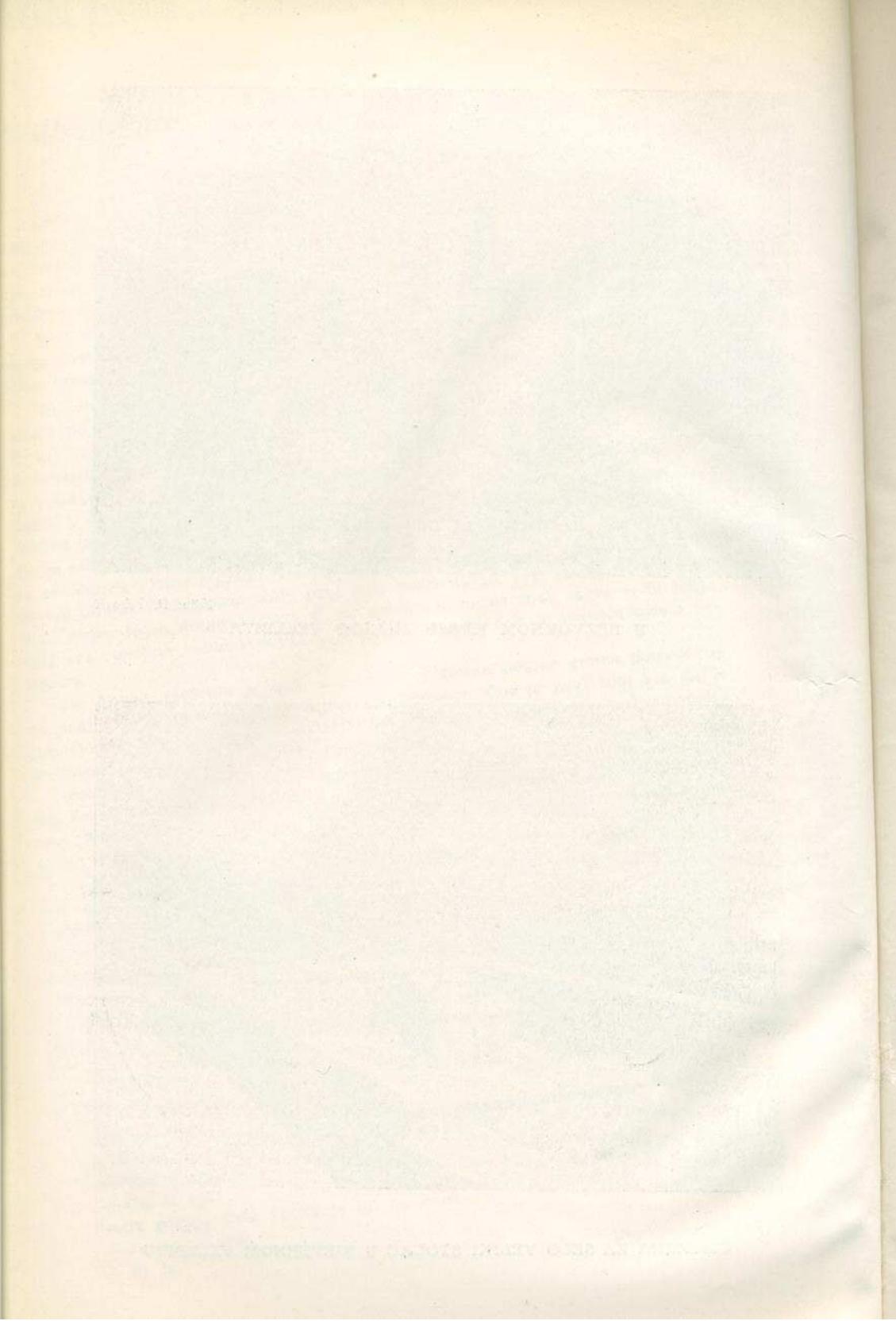

Foto: D. Frković

CISTERNA ZA SELO VELIKI STOLAC U SJEVERNOM VELEBITU

Da li je potrebno penjačko planinarstvo?*

Slavko Brezovečki (Zagreb)

Povijest planinarstva započinje skoro istodobno sa prvim usponom na Mont Blanc. Od toga vremena prošlo je više od petnaest decenija, za koje se je vrijeme ideja planinarstva širila naglo među narodima Evrope. Druga polovina prošloga stoljeća ostavlja u razvoju planinarstva neke veoma važne datume, iza kojih se krije upravo gigantska i dramatična borba oko prvih uspona na najviše vrhove Zapadnih, Centralnih i Istočnih Alpa.

Nezaboravna su imena Balmata, Saussure-a, te mlađe generacije alpinista, kao što su bili Mummery, Penhal, Whymper, Burgener, Klucker, Zigmondy, Purtscheler, Rey, Lammer i ostali, sa kojima bilježi planinarski razvoj u Evropi klasično razdoblje planinarstva. To razdoblje čini oštru granicu nastupom XX. vijeka, kada zapravo započinje novodobno, moderno planinarstvo, koje zahvaća snažno čak i najšire slojeve evropskih naroda.

Istraživanja nepoznatih i do tada nepristupačnih područja sviju kontinenata te napokon osvajanje najvišeg gorja zemlje, Himalaje, sve je to postalo težnja i smjer današnjeg novodobnog planinarstva.

Planinarski pokret ubraja se nesporivo među najkulturnije potkrete novije povijesti u razvoju ljudskoga društva, te kao takav zauzimlje važnu i vidljivu ulogu u životu svakoga naprednoga naroda.

Koji momenti najviše ističu kulturnu važnost planinarstva? Ako gledamo planinarstvo sa praktičnog stanovišta, tada ćemo u prvom redu naići na zdravstveni momenat, koji nakon svakog daljnjega pohoda u planinu igra vidljiviju ulogu. Isto takovu, a moguće i mnogo važniju ulogu zauzimlje kod planinarstva duševni i idealni momenat. Uzmemo li u obzir, da današnji poredak u svijetu u znatnoj mjeri zabacuje i uvelike potiskuje idealnu crtu u životu čovjeka, tada se ne trebamo čuditi, što ljudi u sve većem broju zalaze u gore. Preda-

*) Donašajući ovaj članak uredništvo »H. p.« daje priliku našim planinarima, da izlože svoja različita mišljenja o potrebi penjačkog planinarstva. Ponovno ističemo, da uredništvo ne ulazi u samu raspravu, pa prema tome se ovi članci imaju smatrati samo svojinom autora, koji za njihov sadržaj i odgovaraju.

leko bi nas odvelo ispitivanje pojedinačnog uzroka svakoga planinarenja; čovjek ukratko odlazi u prirodu, da uživa u njenoj ljepoti i teži za time, da izgradi svoju ličnost i uzgoji volju i karakter, što ga svakako oplemenjuje. Mislim da nije potrebno naročito naglašavati i isticati važnost nacionalno-gospodarskog momenta kod planinarstva. Uzmimo kao primjer najgorovitiju zemlju srednje Europe, Švicarsku, koja je poznata u čitavom svijetu, kao turistički vrlo zanimljiva zemlja. Šta je podiglo toliki ugled toj državi u stranome svijetu? Tko je načinio tu silnu propagandu i hvalospjev njenim prirodnim ljepotama? To su bili upravo planinari! Isti oni, koji su kao prvi osvajali one ponosne bijele vrhunce, među koje spada i čuveni Matterhorn, taj alem švicarske prirodne ljepote. Za planinarima dolazili su napokon u sve većem broju ostali turisti i izletnici, koji sada u glavnome pripomažu, da Švicarska može prosperirati kao najuglednija turistička zemlja. Gospodarskom momentu pridodati ćemo još i vojničku važnost planinarstva, pošto baš iz redova planinara dolaze oni, koji su najpozvaniji braniti od neprijatelja gorovite predjele svoje domovine. Da planinarstvo stoji u uskoj vezi i sa znanostu, to nam najbolje svjedoče mnogobrojne znanstveno-planinarske ekspedicije, koje odlaze u dosele slabo poznate ili nepoznate krajeve svijeta, odakle donose često upravo dragocjene rezultate velike naučne vrijednosti.

Usput napominjem, da pod samom riječju planinarstva razumijevam ono planinarstvo, koje se je počelo razvijati u Alpama pod nazivom alpinizam. Kako je u Alpama ogromna većina vrhova teško pristupačna, to je glavno obilježje toga planinarstva (alpinizma) penjanje. U nastavku moga razlaganja neću spominjati onu vrstu planinarstva, koja se u glavnom gaji kod nas, a u obliku izletništva, već alpinizam ili po domaće bolje rečeno penjačko planinarstvo.

Kada smo uvidjeli veliku vrijednost penjačkoga planinarstva (alpinizma), dužnost nam nalaže, da se zainteresiramo za stanje toga pokreta kod nas. Naši susjedi Slovenci stoje na pr. u tom pogledu na višem stepenu nego mi Hrvati. Njihovi prvi učitelji bili su zapravo Česi, od kojih su oni poprimili novi smjer, kojim je tadašnje planinarstvo krenulo. Pod konac XIX. stoljeća počela se zapravo razvijati najmarkantnija panoga današnjega planinarstva — penjačko planinarstvo. Penjanje u gorama prožeto etičkom borbenošću i romantikom osvojilo je najprije intelektualne planinarske krugove, odakle se zatim ubrzo proširilo među omladinom.

Jedna bez sumnje najmarkantnija ličnost slovenskog penjačkog planinarstva bio je Dr. Henrik Tuša, kojeg su Slovenci prozvali svojim planinarskim starješinom. Taj gorljivi zagovornik i pionir bijaše ujedno najzaslužniji planinarski znanstveni radnik. Ne manja

zasluga za razvoj i propagandu penjanja u Slovenskim Alpama pripada također glasovitom planinarskom piscu i naučenjaku Dr. Julius Kugyu. Tek nakon svjetskog rata započinje silan uspon i razvoj na tom polju planinarstva u Sloveniji. Kao prvi počeo je sistematski gajiti penjanje mladi Dr. Klement Jug, koga pripada najveća zasluga za taj i takav poslijeratni napredak. Smrću dra. Juge Slovenci gube ne samo najboljega planinara, već i mладога znanstvenika-genija, koji je istraživao na polju etike, primjenjujući vrlo uspješno penjanje u gorama u svrhu svojih znanstvenih opažanja. Penjanje kao samoodgojno sredstvo dobiva po dru. Jugu visoku etičku vrijednost, te si kao takovo danas krči put među slovenskom planinarskom omladinom.

U hrvatskom planinarskom pokretu zapaženo je u posljednje vrijeme također mnogo znakova, koji nam daju naslućivati, da će se i kod nas snažno razviti penjačko planinarstvo. Uspješni usponi kroz jugoistočnu stijenu Kleka (ljeti i zimi), zatim usponi naših i stranih penjača u bosansko-hercegovačkom gorju (Čvrsnica i Prenj) te brojni prvovrsni usponi naših penjača u slovenskim i stranim planinama, sve su to činjenice, koje označuju naš napredak. Najvrijednije jeste svakako to, što postoji mogućnost, da će se naše penjačko planinarstvo u glavnome razviti u našim hrvatskim planinama, koje svakako pružaju sve uvjete i mogućnosti za takav razvoj.

Svaki pravi i napredni planinar, koji dobro pozna povijest planinarstva i voli svoje planine, bezuvjetno će propagirati i podupirati među nama penjačko planinarstvo. Ta grana planinarstva imade i među našim najpriznatijim planinarskim radnicima lijepi broj pristaša. Ovdje spominjem dra. Josipa Flegera iz Sarajeva, koji je jednom zgodom u »Hrv. planinaru« (1936. str. 359. III. alineja) o stijenama Čvrsnice napisao slijedeće: »Ispod Osoja padaju zavidno duboke tvorevine stijena, bogate kaminima, gredama i balustradama. To je raj za penjače planinare, no do danas se nitko nije našao, da ih otkrije. Kad god sam gledao dalekozorom pojedinosti tih stijena, požalio sam, što sam prešao dobu, kad se uči penjanje.«

Ipak se mora priznati, da nisu rijetki niti ljudi protivna mišljenja, koji penjačko planinarstvo ogorčeno napadaju i osporavaju toj smjernici planinarstva pravo opstanka kod nas. Razne predrasude takovih ljudi stvara ponajčešće pomanjkanje planinarske literature u našem jeziku. Protivnici penjačkog planinarstva redovito ne poznaju povijest planinarstva, pa onako neupućeni stvaraju svoje vlastito stanovište i mišljenje o penjanju. Tako se na pr. pita dr. Mihajlo Pražić: »... dali zapravo smiju poneki odviše odvažni planinarišportaši poduzimati penjanja, recimo u stilu osvajanja Anića Kuka, koja, ako i uspiju ne znače u nikojem slučaju, ma i najmanji, ma i

najskromniji doprinos, bilo kojoj god prirodnoj nauci ili ličnom duhovnom obogaćenju, a u isto vrijeme nerazboriti se titraju i sa svojim zdravljem i sa svojim životom?« (Vidi »Hrvatski planinar«, 1938., strana 276, II. alineja).

Dr. Pražić zacijelo ne zna, da »planinar-športaš« ili »planinar-akrobata« i »planinar-rekorder« (vidi »Hrv. planinar« 1939., strana 53, I. alineja) u planinarstvu ne postoji i da se takovi nazivi ne mogu ubrojiti pod svojinu planinarstva, kako to on čini.

Dr. Pražić tvrdi, da penjanje ne koristi nimalo prirodnim naukama, a povijest planinarstva tvrdi protivno. Konačno na Himalaju takodjer odlaze samo oni naučenjaci, koji su redom vrlo dobri planinari penjači.

Dr. Pražić ne zna, da se glavna svrha penjačkog planinarstva ispoljuje baš u cilju, da duhovno ojača, učvrsti i uopće oplemeni čovjeka.

Dr. Pražić optužuje planinare penjače, da se nerazborito titraju zdravljem i životom, a on sam kraj toga rado spominje, kako je satima, mokar do kože, išao na Triglav po — Tominšekovom putu. (Vidi »Hrv. planinar«, strana 51/II i IV alineja, 1939). Svaki onaj, koji pozna taj put na Triglav, a kraj toga pozna i uspon kroz sjevernu triglavsku stijenu, taj će priznati, da na tom putu postoje jednake objektivne opasnosti po život, kao u triglavskoj sjevernoj stijeni. Razlika je jedino u tome, što u sjevernoj stijeni čovjek mora raspolagati sa cijelim nizom duševnih i tjelesnih sposobnosti, dočim na željeznim klinovima osiguranoga puta čovjek ne treba mnogo tih sposobnosti, pošto i onako glavnu funkciju obavljaju noge. Dok još tih klinova na tome putu nije bilo, tada su tim putem prolazili samo planinari-penjači, kojima baš Dr. Pražić i njemu slični moraju biti zahvalni za tako lijepo tehnički klinovima i užetima osiguran put na Triglav i ostale alpske vrhove.

Da planinarenje u sebi sakriva izvjesne objektivne i subjektivne opasnosti, o tome nam najbolje govori godišnja statistika nesreća, koje su se odigrale u Alpama. Tako na pr. visoke Alpe posjeti godišnje preko jedan milijun ljudi, od čega ih 50—60 godišnje smrtno nastrada. Polovica od tih nesreća događa se redovito ljudima, koji bilo da neoprezno beru cvijeće, bilo da slabo opremljeni i neiskusni stradaju u nevremenu. Nadalje su u većini žrtve oni, koji hodaju običnim osiguranim putevima, dočim svega deset posto od cijelokupnog broja nesreća žrtve su planinari penjači. Uzmemo li u obzir, da bi i taj broj mogao biti još i manji, to je broj žrtava stradalih u planinama razmjerno malen, a obzirom na penjanje samo upravo neznatan.

Planinari-penjači redovito su i te kako promišljeni i razboriti ljudi, koji vanredno cijene vrijednost života, pa uvijek iznova zalaze u strme stijene baš iz ljubavi spram toga života. Trebalo bi čitati, šta penjači pišu o tim svojim usponima i doživljajima u planinarskim knjigama i časopisima! Nesumnjivi budući razvoj našega penjačkog planinarstva nalaže nam, da nastojimo, kako bi temelji toga razvoja bili zdravi i čvrsti. Šarlatanstvo, kao lov za senzacijama, pustolovinama i nekim rekordima zahtijeva nepotrebne ljudske žrtve, pa prema tome nema ništa zjedničkoga sa penjačkim planinarstvom. Poznata nesreća planinara Brahma u Velebitu bijaše nužna posljedica loše pripremljene tehničke strane uspona. Iz te nesreće stičemo pouku, da penjač mora biti sposoban i dobro pripremljen za riješavanje takovog zadatka.

Nema razloga braniti nekome uspon kroz neku stijenu zbog postojećih opasnosti, koje tamo prijete ljudskome životu. Treba znati, da se takovima opasnostima suprotstavljaju duševne, tjelesne i tehničke sposobnosti penjača, koje su obično dovoljne da isključe mogućnost nesreće. Svaki penjač mora biti u prvoj redu planinar, dočim ne biti planinar i gledati u strmim gorskim stijenama obične penjačke objekte, potcjenjivati opasnosti i ne poznavati prilike znači izazivati sudbinu!

Penjačko planinarstvo uzalud pokušavaju svrstati u red športa, može biti zbog toga, što ono samo izvana nalikuje na šport. Međutim potrebno je znati, da penjačko planinarstvo nije šport, već uzvišeniji oblik planinarstva, koje se kao takovo osniva na dubokim doživljajima ljudske duše. Pravome planinaru penjaču jest penjanje tek sredstvo za postignuće viših životnih vrijednosti, te bi se moglo kao takovo svrstati u red športa tek onda, kada bi za šport postao omladini svih naroda visokim duševnim problemom.

Ako volimo zaista naše planine, onda propagirajmo penjačko planinarstvo, jer ono će nama, kao i stranome svijetu, otkriti do sada još neotkrivene vrijednosti naših planina, a time ujedno podignuti ugled i vrijednost našega cjelokupnog planinarskog pokreta.

Čvrsnica

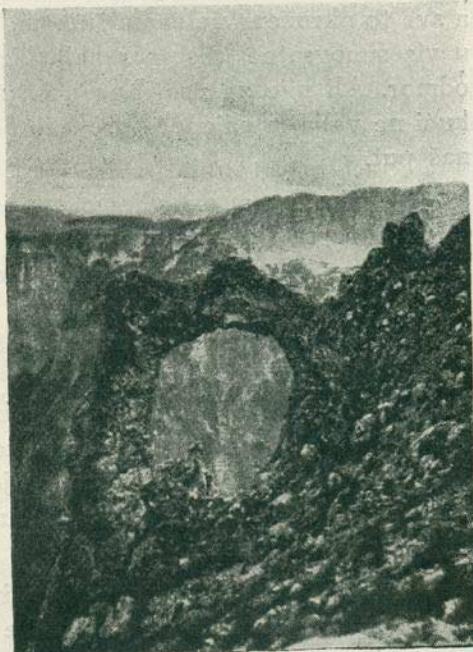
Kako svako jutro tako i danas prvi korak iz kreveta bio nam je k prozoru, da vidimo, kakovo je vrijeme. Ovaj put baš nismo bili sa našim nalazom oduševljeni. Doduše nije padala kiša, sunce je još sjalo, ali su se već sa zapada približavali oblaci nagovještajuci kišu. Unatoč toga brzo se spremimo i krenemo put Čvrsnice, nadajući se, da će se oblaci razvući i vrijeme poboljšati. Nakon dvadesetak koraka ostavili smo cestu i počeli se uspinjati na malu visoravan sela Jeličići. Prošavši ovu visoravan put nas je vodio dalje najprije šumskom cestom lagano užbrdo a onda sve strmije i strmije, dok se nije napokon pretvorio u strmu gorsku stazu, koja nas je u nebrojeno serpentina vodila dalje prema vrhu. Još nismo bili niti na pola puta visine, već su se počeli sa sviju strana sakupljati oblaci, nebo je potamnilo, a iz daljine čula se već mukla grmljavina. Zaklona nismo nigdje imali pa nam stoga nije preostalo drugo nego da se lagano dalje uspinjemo i očekujemo pljusak. Nije prošlo ni četvrt sata, a nebo se posve zamračilo. Prve kapi kiše i jači udarci vjetra nagovještali su skoru oluju. Brzo otkopčasmo sa naprtnjača šatorska krila, prebacisemo svaki jedno krilo preko glave i naprtnjače te omotavši ih čvrsto oko sebe da ih vjetar ne odnese, nastavili smo lagano naš uspon. Tek što smo se donekle tako zaštitili, pretvorile su se prve kapi u jaku kišu, koja se je za čas izrodila u pravi pljusak. Za tili čas bili smo u središtu razularenog elementa. Snažni udarci vjetra uz strašan fijuk savijali su velika stabla, kao da su od papira. Munje su besprekidno sijevajući presjecale nebeski svod i udarale snažnom tutnjavom u okolne vrhove. Grmljavina se je odbijala od kamenitih pećina i ispunjavala zrak strahovitom bukom. Cijeli zrak dršće od te tutnjava. Jaki udarci vjetra, noseći mlazove kiše, šibali su nas sa sviju strana, parali lice i nastojali da nas prebace u dolinu. Uslijed jakog bljeskanja, koje nas je zasljepljivalo i zbog šibanja vjetra u lice ne možemo više dobro gledati, moramo stati. Stanemo iza jedne stijene, koja nas je donekle zaštitila od vjetra, okrenemo se od njega i gledamo. I ako nam je išlo malo onako »Filip, Jakob«, nismo mogli a da se ne divimo i ne uživamo gledajući u tu neprispodobivu i nesavladivu snagu prirode.

Kako je brzo došlo, tako je brzo i prošlo. Nakon pola sata vjetar je jenjavao, nebo se počelo čistiti, sunce je počelo probijati kroz oblake i samo još daleka tutnjava gromova podsjećala nas je na minulo nevrijeme.

Nastavili smo uspon i za nekih 2 sata hoda stigli smo na početak visoravni Plasa, zvan G v o z d. Uslijed magle, koja se dizala sa sviju strana, nismo imali izgleda niti na najbližu okolicu, pa smo stoga marširali dalje sve do lokve C r e p u l j e na Plasi. Kako su se međutim magle već posvema razišle i sinulo sunce, to smo ovlaže iskoristili priliku da se odmorimo, nahranimo i da osušimo na suncu šaturska krila. Zbog oluje bio je zrak posve čist, pun ozona, tako da smo se odmarajući mogli diviti krasnim vidicima na sve strane. P r e n j u cijeloj svojoj gordosti pružio se pred nama, tako blizu, da bi ga

Foto: V. Mlinarić

Čvrsnica: prirodno okno ispod
Drinjače

skoro sa rukom mogli dohvati. Mala Čvrsnica, Ostrovača, Sljeme upravo pod nosom. Sve se ljeska u čistom gorskom zraku.

Nakon što smo se dobro posušili, krenuli smo dalje preko kamenitog i na vegetaciji oskudnog tla visoravni Plase, dalje prema Ostrovici, 1865 m. Prešavši je stigli smo nakon dva sata hoda na Drinjaču, 2045 m. I ako smo cijelim putem imali na sve strane lijepo vidike, ovo što smo ovdje vidjeli premašilo je svako naše očekivanje. Morali smo stati i gledati, jer pogledi, koji su se ovdje u tom čistom gorskom zraku pružali, bili su prekrasni, nezaboravni pa i za najrazmaženije oko. Divni pogledi na planine, doline, vrhunce Prenja, Čvrsnice, Muharnice, Vel. Vilinca, cijelu visoravan Plasa, divlju dolinu Dive Grabovice i duboko dolje na kanjon Neretve. Svuda, svuda, kudgod okom skreneš, svagdje ljepota, svagdje imaš

što vidjeti, svagdje se diviti i uživati u raznolikosti gorskih velikana i šarolikosti boja. Gledamo i gledamo i nikako da se nagledamo. Ali vrijeme nam je odmjereno. Otrgnemo se teškog srca od tog vidika i počnemo se spuštati prema Podima. Kod Lokve ponovno stanemo. Ali ne za dugo, vrijeme leti. Razgledavši okolinu i malo prirodno okno počnemo se spuštati u ključevima nizbrdo i uz neprekidno divan pogled na okolne vrletne stijene Čvrsnice i Radave.

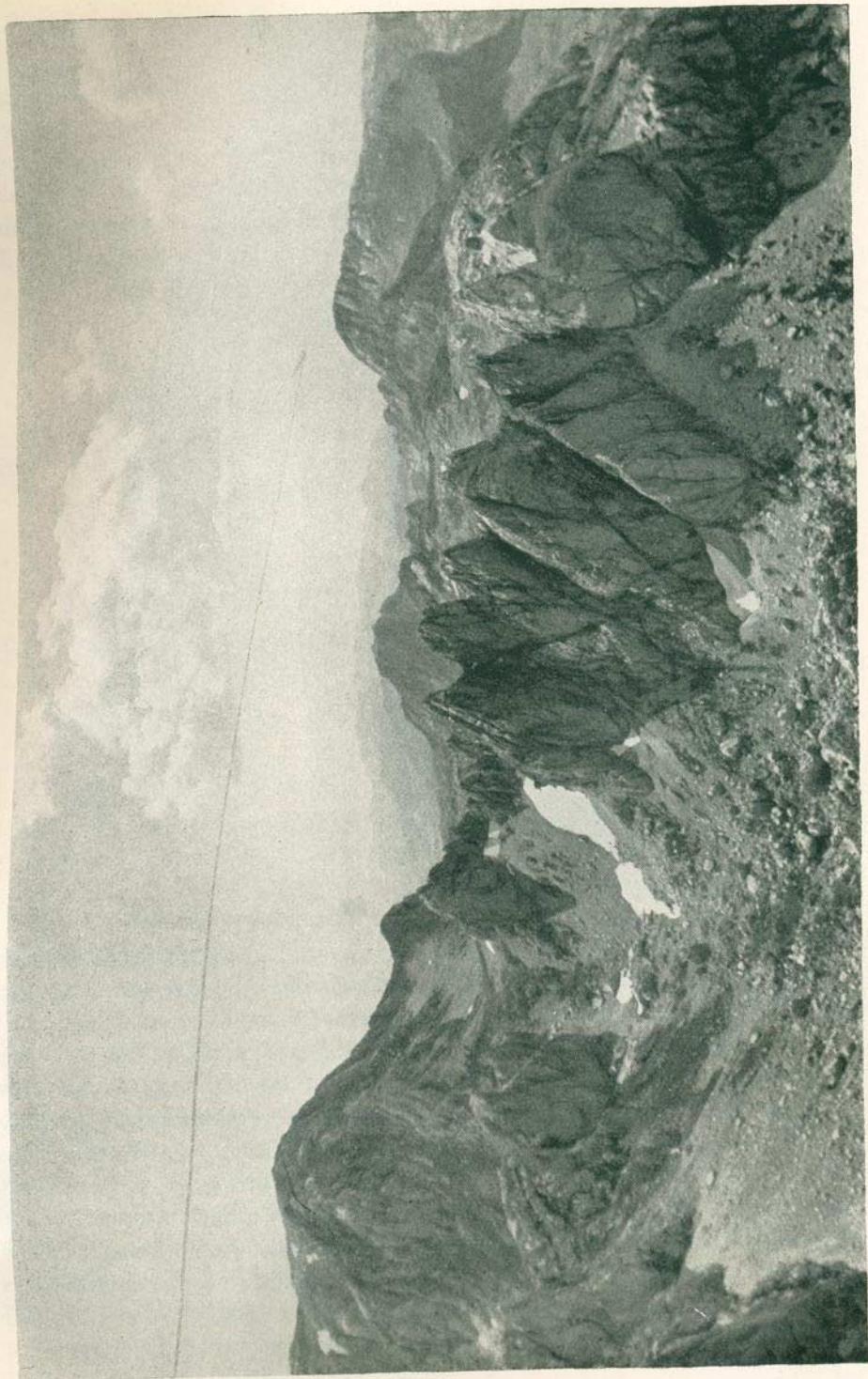
Spuštali smo se sve do lovačke kuće na Žljebu, kamo smo stigli nakon dva sata. Opet lijepi milovidni krajobraz. Drvena kućica stisla se uz rub šume, pred njom visokom travom obraštena livada, a sve to okruženo zelenom šumom, iza koje se sa sviju strana uzdižu u vis sunovratne klisure raznih bizarnih oblika. Upravo idealno za odmor. Ali nije za nas. Kasno je, žedni smo, vode nemamo, ona u kući ne valja, a slijedeće vrelo je pola sata pod brdom. Nastavljamo naš put.

Tužnim srcem ostavljamo ovo idilično mjesto, ogledavamo se na njega i nastavljamo silaz divnom dolinom Dive Grabovice. Nakon dva i po sata stigli smo do sela Grabovica. Malo selo, još manje kuće, baš ne osobito lijepog izgleda ne privlače nas na spavanje, pa pošto smo se namjerili na dobру cestu, na kojoj se može brzo napredovati, odlučili smo da idemo dalje sve do željezničke stanice istoga imena, da tamo noćimo. Ali da, čovjek snuje, a Bog određuje. Nakon jednog sata hoda tom cestom nastupi mrak, a mi ju još uvijek tešemo. Ali nadamo se još samo malo. Već se približuju stijene kanjona Neretve, već je čujemo kako šumi i veselimo se kraju, jer smo umorni.

No na žalost, ovdje nas je očekivalo novo iznenadjenje. Cesta nas dovede do željezničke pruge i ovdje završi. Nikuda dalje. Pred nama pruga, iza pruge Neretva a istom iza nje na drugoj strani obale lijepa bijela cesta. Mosta nema nigdje. Naša cesta ne vodi dalje, nema niti staze. Kraj pruge strme stijene, ne može se proći, mrak je, natrag u selo daleko. Što ćemo sada? Na sreću, naiđu istom prugom dva željeznička čuvara pruge. Upitamo ih za savjet, kuda da idemo i gdje možemo da noćimo. Rekoše nam, da se može samo prugom, jer drugog puta nema, ali to je zabranjeno, a ako već idemo, onda nam je svejedno, da li na stanicu Grabovicu ili do Aleksin Hanu, na jednu i na drugu stranu ima oko 2 km, ali u Grabovici da ne možemo spavati a u Alekšin Hanu, ako nismo izbirljivi, da možemo. Dakle tako je, može se samo prugom, a to je zabranjeno, a ako se već ide, onda je svejedno kamo se ide. Dakle idemo u Alekšin Han. Priključimo se čuvarima i krenemo prugom i ako se ne smije, čavrilačići zajedno dalje.

Foto: M. Belošević

D U R M I T O R : Z U B C I

U hanu

Kod prve željezničke stražarnice oprostimo se od naših pratioca i krenusmo ubrzanim korakom dalje prema našem današnjem cilju, zagonetnom Aleksin Hanu. Trebalo se je požuriti, mrak je bio sve veći, a prugom je teško ići i po danu, a kamo li ne po noći i to sa punim naprtnjačama. Pored pruge nema staze, lijevo okomite stijene, desno duboko dolje šumi Neretva. Ne preostaje nam dakle ništa drugo nego da sa zavidnošću gledamo, kako se na drugoj strani bijeli lijepa glatka cesta, a mi da dalje po ovoj tami skakućemo kao vrapci s jednog praga na drugi. Skakućemo tako jedan kilometar, dva, koji

Foto: V. Mlinarić

Čvrsnica: lovačka kuća na Žlijebu

puta malo i posrnemo, nagnemo se nosom malo bliže majčici zemlji, kao da je hoćemo poljubiti. Neretva šumi i šumi kao da nam se ruga i kao da nam u onom žuboru dovikuje: spotakni se, spotakni se malo, pa ćeš se lijepo spustiti u moje hladno krilo! Hodi, hodi, ja te već dugo čekam! No mi smo se hrabro odhrvali zavodljivim glasovima tih sirena te smo nakon jednog sata ugledali most, kojim prelazi cesta Neretvu, i nedaleko pred nam naše konačište za ovu noć, Aleksin Han. Stigosmo u sam mrak. Kuća otvorena, mračna, pred kućom nekoliko ljudi, jedni sjede, drugi leže, a jedan, oko dva metra visoki Bosanac stoji naslonjen na ogromnu sjekiru. Uslijed tmine ne raspoznajemo ih dobro, pa nam izgledaju kao neki razbojnici, koji su baš sada orobili han, pa nas promatraju kao u nezgodni čas stigle svjedočke, koji ih u njihovom poslu smetaju. Osobito onaj sa sjekirom

kao da gleda, s koje će strane zgodnije da nam rascijepa glavu. Skupismo svu našu hrabrost, koja nam je već spuzla u hlače, prihvativšto jače naše sjekire i zovnemo »Dobar večel!« Isprva nema odgovora, a onda jedan po jedan, kao da su najprije promišljavalii, da li da odgovore ili ne, odgovaraju »Dobar veče!« Bravo, pomislih, neće biti tako hudo, i ohrabren tim uspjehom pitam dalje:

— Da li se može ovdje prenoći? Najprije neko vrijeme šutnja, a onda se javi jedan:

— E, ne znam, nema doma gazdarice.

— A da li se ovdje dobije što za jesti? — pitam dalje.

— E, ne znam, nema gazdarice. Javi se opet isti.

— A je li se dobije što za popiti?

— E, ne znam, nema gazdarice.

— A ima li ovdje gdje cigareta ili duhana za kupiti?

— E, ne znamo, nema gazdarice.

Nazdravlje, pomislih, taj čovjek ne zna drugo nego: »E, ne znam, nema gazdarice«.

— A gdje je gazdarica? — pokušah nastaviti razgovor.

— Otišla po koze.

— A kada će se vratiti?

A on opet: — »E, ne znam, nema je«.

— A hoće li se uopće danas vratiti?

— Hoće!

Hvala Bogu, ipak jedamput nekakav odgovor. Šta ćemo, nema druge, nigdje druge kuće niti mjesta za šator. Do slijedećeg mjesta ima još oko 6 km, a noć je, umorni smo, imademo za sobom nekih 12 sati hoda, nema druge, sjednemo na klupu pokraj kuće i čekamo. Čekaj brate na gazdaricu, koja je otišla po koze i ne znaš kada će se vratiti. Ali strpljen spašen. Tako i mi. Najprije stiže njezina kćerka sa zbara u Mostaru. Pitam nju, da li se može ovdje prenoći i t. d., a ona isto kao i onaj klipan prije, na svako pitanje: »E, ne znam, nema gazdarice«. Dakle čekajmo dalje. Nakon kratkog vremena javi se jedan.

— A gdje ti je mati tako dugo? Treba dati ljudima (naime nama) večeru.

— A što pitaš, uplete se drugi, još ni ne znaš, jesu li to ljudi!

No nazdravlje, pomislih, ovi nas u opće ne drže za ljude. Šutimo i čekamo.

Pomalo se pred kućom razvio razgovor o zboru u Mostaru, koji se je toga dana držao i na kojem je gazdaričina kćerka sudjelovala. Tu smo čuli prve vijesti o tučnjavi i krvoproljeću, koje je bilo tamo izazvano. Riječ po riječ shvatili smo, da su to sami naši ljudi, pa se i mi upletosmo u razgovor. Kada su čuli, da smo i mi Hrvati i to iz

Foto: R. Božić

Stijene Ćvrsnice

Zagreba, priznali su nas za ljude i rado se s nama porazgovorili. Tako razgovarajući dočekali smo teda negda i gazdaricu, koja je stigla praćena zvonjavom zvona svojih koza. Na naš upit, da li možemo ovdje noćiti, ispočetka se nekako nećkala, ali kada su joj rekli da smo i mi »ljudi«, ipak je pristala, da ako hoćemo i ako nam je s voljom, da možemo noćiti u hanu. Živio! Imademo krov nad glavom.

Uđosmo u han, dvije sobe, jedna manja kuhinja, jedna veća putnička. U putničkoj sobi kraj prozora dugačak sto sa dvije klupe, a nasuprot ovome drveni povišeni ležaj za nekih šest osoba, a nad njim klinovi sa gunjevima sumnjive boje i faune. Bolje išta nego ništa. Nakon ponovnog dugog čekanja dobismo i večeru, kajganu na maslu, kruha i sira. Poslije večere morali smo izmijeniti ploče u našim kazetama. Najprije izmijenih ja, onda moj drug. Kako nam je zato bila potrebna posvemašnja tama, to je moj drug sjeo na daske, pokrio se cijeli preko glave sa šatorskim platnom i pod tim mijenjao ploče. Za to vrijeme stiglo je u han nekoliko ondašnjih mladića, sve samih stasitih momaka u lijepim narodnim nošnjama. Pozdrave i prvo što im je upalo u oči bio je onaj veliki zavežan na daski, koji se je ujedno svaki čas micao. Bojeći se da koji od njih iz znatiželje ne otkrije šatorsko platno i time uništi ploče, zamolio sam ih da u onaj omot ne diraju. Time sam i nehotice pobudio u njima još veću znatiželju. Počela su pitanja bez konca i kraja. Šta ja to imam tamo u tom omotu. Većina me je držala za nekakovog talijanskog cigana, koji putuje po sajmovima, a u onoj vreći da vodim sa sobom nekakvoga medvjeda, magarca, koji govori, ili najmanje majmuna, a to tim više, što je

mojem drugu bilo pod pokrovom vruće, pa se je jače micao i kod toga nešto gundao, a to gundanje zvučilo je kroz platno kao neko zvijersko režanje. Badava sam ja njima tumačio, da tamo nije nikakav medvjed niti majmun niti magarac, koji govori, već da je tamo moj dobri drug, koji mijenja fotografске ploče. Nikako mi nisu vjerovali, jer kako bi mogao jedan kršteni čovjek, da se sada po toj vrućini pokriva preko glave. Zato su odlučno tvrdili, da to ne može biti čovjek nego najmanje majmun, kojeg neću badava pokazivati. Da načinim toj dvojbji kraj, zamolih druga, neka nešto glasno progovori, da se ljudi uvjere da je unutra čovjek. Nakon par riječi moga druga ljudi se nekako smiriše i spremiše na polazak. Još kod odlaska klimahu glavama i sumnjivo se okretahu prema onom zavežnju, jer im nije nikako išlo u glavu, zašto bi se čovjek sjedeći pokrio. Još kroz prozor sam čuo, kako je jedan rekao: »Svejedno smo trebali pogledati šta je unutra, ne vjerujem da je čovjek!« Valjda su mislili da sam čak i majmuna naučio govoriti, pa su vani još uvijek raspravljali. »Ma jest čovjek, ma nije čovjek. Ma jest, ma nije, sve dok se jedan ne javi: »Ostavite to, braćo, vidjeti ćemo prekosutra na sajmu, što je to bilo.« Na sreću je ta cijela komedija brzo svršila, jer inače bih pukao od smijeha, a moj drug od bijesa, što ljudi neće da vjeruju, da je unutra u svežnju čovjek a ne kakav magarac, koji govori.

Nakon toga spremismo se na počinak. Obzirom na to da je s nama imao spavati i jedan orijaški starac, koji je svaki čas nekako sumnjivo zalazio rukom pod košulju i pazuh, sad pod lijevu sad pod desnu ruku, odlučio sam da će rade spavati na klipi sa naprtnjačom pod glavom. Saopćih tu stvar mom drugu, on zaškilji najprije na starca, a onda na mene i slegne sa ramenima.

— Čekaj, čekaj, ako dobijem ja od njega, dobit ćeš i ti od mene!

S tim riječima legne uz starca na daske. Još za vrijeme našeg razgovora donese gazdarica jedan čišći gunj i predga drugu sa riječima: Čist je i čini mi se da nema ništa u njemu. Meni predga jedan jastuk i doda da ni u njemu nema ništa, a kada bi i bilo, da to ne ide u glavu! Nakon tako utješnog uvoda odklonismo sa najvećom uljudnošću ali i s energijom ponuđene nam predmete. Gazdarica slegne sa ramenima, donese još i vode, metne na sto, zaželi »lahku noć« i ode. Zaključasmo vrata, ugasimo svijetlo i legosmo.

Spavati, spavati, ah, kako bismo rado spaivali, svaka žilica našeg tijela tražila je odmor i san, ali o snu niti govora. Cijela četa, satnije, divizije, ma cijele armije komaraca napadoše na naša umorna tijela. Bodu i bodu, bodu bez kraja i konca. Prevrćem se na klipi, a drug na daskama, pokrijem se preko glave da se zaštitim od napadača, ali ne mogu izdržati radi vrućine a i komarci se svejedno od nekuda zavlaze pod pokrivač i bodu. Ako se otkrijem, još je i gore, ne znam,

šta da činim, o spavanju niti govora. Pokušam stoičkim mirom da nahranim sve komarce svojom krvlju, pa da će onda makar kada budu siti, biti mir. Ali da, oni su nezasitni. U toj uzaludnoj vrtnji ožednjim. Znam da je na stolu voda pa onako u mraku posegoh za čašom. Znam da je u tom pravcu i zahvatim. Ali jao, umjesto za čašu, zgrabim mačka za glavu, koji je baš iz čaše pio vodu. Onako u polusnu trgnem se ja, a trgne se bome i moj mačak, oči mu se zasvijetle kao žeravice, puhe na mene ljutito, iskesi zube, ogrebe ma šapom po ruci i smuk nema ga više. Prisjelo mi je piti vodu.

Još se nisam pravo niti smirio, kad li najednoč začujem, kako mi kraj glave ispod klupe nešto šusti. Sada sam oprezniji, uzmem svje-

Foto: R. Božić

Cestom u Jablanicu

tiljku i zapalim, imam šta i vidjeti. Po mojim cipelama i papiru, kojim sam ih pokrio, jurišaju čete žohara, onako sve samih lijepih primjeraka kao palac velikih i kao ugljen crnih. Kod svjetla svjetiljke rasprše se odmah na sve strane na vrat na nos, kao pravi članovi bježe te čete. Ugodna večer! Prevrćem se dalje i slušam, kako mi se prevrće i moj drug u spavanju i kako sve nešto mumlja. Što gundra, ne znam, ali mi sve nekako miriše po raznim kletvama. Jedini naš stari Suljo ni mukajet. On spava kao top, njega ništa ne smeta, njega ništa ne bode, spava spokojno kraj svih ovih legija komaraca. Ležim dalje na ledima na klupi, zavidam mu na dobrom snu i svraćam svaki čas oči na prozor, ne bi li opazio da već sviče. O svijetlu ni govora. Zaklopim oči i pokušam na silu zaspati.

U tom polusnu najednoć očutim, kako mi se po nogama nešto vere i poskakuje. Šta je to, ako Boga znaš? Prihvatom ponovno lagano svjetiljku i zapalim. Imam šta i vidjeti. Dvoje mlađih mačića izabralo je moje noge za svoje artističke vježbe, popeli se svaki na jednu, pa se gore igraju, jedan drugog sa capicama udaraju i sve nastoje, kako bi jedan drugog sa papuče prevalio. Nisam znao, da li bih se tome smijao ili ljutio, što me u mojojem prisilnom snu smetaju. Stresem ih sa nogu, a oni udri u mijauk. Divni noćni koncert započne. Mačići mijauču u sobi, a stara mačka, jer se nije mogla provući kroz rupu u sobu, mijauče vani, k tome se odmah pridruži kućni pas, a za njim odmah i koze sa svojim jarčićima, ma cijeli frkljevački zbor, kome je falio još samo magarac. Ali zapravo ni taj nije falio, jer moj drug kaže, da sam to ja. Uspjeh toga koncerta bio je sjajan. Probudila se gazdarica i svi ostali živi kućni stvorovi, pa kako je međutim počelo već i svitati, poustajali svi. Prvo što nas je gazdarica pitala bilo je: »No, kako ste spavalii?« Odgovorimo: »Nikako!« »E, kaže, mislila sam si ja to, ali šta će, nisam ja kriva.« Istina nije zapravo bila kriva i računala nam je za noćenje samo 1 dinar. Popijemo malo mljeka i crne kave, obnovimo našu zairu sa par kuhanih jaja i krenemo brže bolje, prije nego što će se one hiljade muha na stropu sobe probuditi.

Krasno jutro, svježi zrak ubrzo nam je izbrisao neugodne uspomene ove noći. Napredujemo lagano cestom, uz hladovit povjetarac, divnom sutjeskom Neretve prema stanici Prenj. Divna okolina. Sredinom teće brza Neretva. Lijevom obalom uz same stijene raznih oblika, koje se okomito ruše, stisla se željeznička pruga, a desno isto tako priljubljena uz stijene lijepa bijela cesta. Sa sviju strana same stijene, čas gole čas obrasle zelenilom i raznobojnim cvijećem. Sa sviju strana pojavljuju se brojni jaki izvori sa svojim sad manjim sad većim slapovima. Cijeli kraj kod jutarnjeg sunca, koje se probija između vrhunaca okolnih stijena, ima neki čaroban izgled. Hodajući tom divnom krajinom zaboravimo čisto na hod te brzo stigosmo do stanice Prenj. Ali eto belaja. Stanica je na drugoj strani Neretve, nigdje mosta, nigdje prevoza. Neretva brza i duboka, ne možemo je pregaziti. Šta ćemo sad? Ništa drugo, nego se zadovoljiti da stanicu samo izdaleka gledamo i da nastavimo naš put dalje cestom još nekih 6 km do poznate nam Jablanice, odakle ćemo poslije podne sa vlakom natrag do stanice Prenj.

Planinari,
posjećujte naše planinarske domove!

Oko Svobodinog doma na Psunjiju

Zvonimir Keler (Pakrac)

Eto, već ide druga godina, što je izgrađen lijepi Svobodin dom na Psunjiju. Prošloga ljeta proveli smo deset dana u Psunjiju, upoznali mnoge do onda nam nepoznate ljepote te prekrasne gore i uživali dnevno u novim utiscima na izletima u bližoj i daljoj okolini doma.

Dom je sagrađen na visini od 708 m, a na rubu velike gorske livade, zvane Poljana. Ispod livade u neposrednoj blizini doma nalazi se vrelo obilne i stalne izvor vode potoka Buga, koji nas osvježuje ujutro i po povratku s izleta. Dobrom nas hranom opskrb-

Dom Josipa Svobode na Poljani

ljuje izvrsna kuharica iz lugarnice neposredno kraj doma. Ona je i opskrbnik doma kroz cijelu godinu. Osim velike blagovaone i kuhinje u prizemlju, u domu se nalaze dvije male spavaone po 2 kreveta, jedna velika skupna muška spavaona i jedna manja ženska.

Kroz prozore doma otvara nam se najljepši pogled na zapad u dolinu rijeke Pakre, gdje se kao na dlanu vidi glasovito kupalište Lipik. Uveče nam onaj kraj na zapadu izgleda kao nebo puno zvijezda, jer do nas dopire ne samo lipičko električno svjetlo već i ono iz Poljane i Bujavice, gdje su poznati izvori svijetlećeg i pogonskog plina. Tako nam i Bog Pluton pojačava čari zvjezdanog neba na Psunjiju!

Jutrom nam se kroz prozore oko osvježuje gledajući mnogobrojne gorske kose i uvale, što su se pružile jedna pored druge u smjeru od istoka prema zapadu. To su Kamenita Kosa, Košarina Glavica, Smrekina Kosa, Jasenova Kosa, Hrteljak,

Rominac i Omanovac. Zaista je težak izbor za jutarnju šetnju, jer bi ih čovjek htio ujedamput sve obuhvatiti. Nekako nas najviše primamljuje vrh Oštrenjaka (718 m), koji se kao nastavak Kamenite Kose jednom uvalom odvojio od nje, pa dominira iznad cestalih. Njegova trupina nam je u neposrednoj blizini, a iza nje se vidi Konjska Glava (815 m) i u pozadini bosanske planine Kozara i desno Grmeč.

Podimo dakle na Oštrenjak! Put nas vodi kamenitom kosom preko malih crnogoričnih šumica punih intenzivnih mirisa. Na jug nam se otvara čaroban pogled na dolinu potoka Rašaške te Martinu, Lipovu i Trešnjevu Kosu. U uvali ispod Oštrenjaka dijele se staze, desna obilazi oko Oštrenjaka na Lijepu Kosu, lijeva će nas odvesti pod strmu pećinu Malog Oštrenjaka, a livadom ravno gore ćemo stići na vrh Oštrenjaka. Ako nam je, da se ljeti naužijemo debelih jagoda, krenut ćemo desnom stazom, lijevom stazom prolazimo tada kroz šikare malina, koje nas opajaju svojim mirisom, a srednjom ćemo doći najprije na vrh, okolo kojega se često viđevaju srne i trađovi divljih svinja. Za 20 minuta eto nas na vrhu! Na horizontu prema istoku dominiraju široka pleća Brezovog Polja, od kojeg se u sjaju jutarnjeg sunca spušta Kamenita Kosa, gola (nesmiljeno ogoljena) Marinica, Marina Kosa i oblikom čudnovata, a lijepim livadama obilata Lipovica s Lipovom Kosom. Ako se od vrha Oštrenjaka jednim hrptom kroz šumu probijemo na kamenu stijenu Malog Oštrenjaka, iznenađuje nas veličanstven pogled duboko u dolinu. Pred sobom vidimo tri doline, koje su se kao rašlje urezale između spomenutih kosa počevši od Brezovog Polja na istoku, da se ovdje na zapadu duboko ispod nas sjedine. To su naše Rašaške, u kojima buči voda i plivaju brze pastrve. Gdje se one sastaju u veliku Rašašku, bijeli se ispod nas malo drvarsко naselje Ivanovac, a u pozadini se visoko iznad Trešnjeve Kose diže Konjska Glava, koja među svojim stoljetnim hrastovima krije milovidni Muški Bunar.

Stijena se Malog Oštrenjaka ovdje prema istoku strmo ruši, a uz njene pukotine raste bujno slatki oslad. Zapadno od Oštrenjaka primamljuje nas susjedni Srnolov. Pogled sa Srnolova prema sjeverozapadu mnogo je širi nego li iz Oštrenjaka. Eno tamo uz Omanovac zabijelo se i naš Pakrac, a u pozadini se izdigla Moslavacka Gora.

Da se ohladimo prije objeda, spuštamo se lijepom stazom u Ivanovac na Rašaškoj. Godi nam kupanje u prostranom bazenu bistre gorske vode. U dom se vraćamo dolinom potoka Rašaške pa dobro uređenom stazom lijevo i strmo gore izlazimo na Poljanu.

Za večernju šetnju vrlo je zgodna Košarina Glavica, gdje

Kod Svobodinog doma na Poljani

se redovito gnijezde jastrebovi ili Smrekina Kosa, gdje uz crnogoričnu šumu raste svakovrsno mirisavo bilje.

Zanimljiv je također izlet preko Jasenove Kose na potok R o g o l j i c u i dalje na Omanovac pa preko Hajdučke Kose iznad obilnih izvora potoka Rogoljice i u krugu natrag Kamenitom Kosom do doma na Poljani. Napose je na tome putu interesantan Omanovac, koji se strmo ruši na zapad prema potoku Š e o v i c i . U dubokim potočnim jarugama Omanovca nađe se lijepih kristala pirita i arsenovih rudača, pa će tamo naši mineralozi sigurno naći zanimljivih stvari. Sa jedne boćine Omanovca na jugozapadu najljepši je pogled na milovidnu čagličku dolinu, Posavini s Kozarom i Grmečem u pozadini. Prema sjeveroistoku se s jedne prostrane livade otvara pogled na skupinu Crnoga Vrha, gdje su se redom od zapada na istok postavili: Petrov Vrh (615), P o g a n i V r h (639), strmi V r a n i K a m e n (729), D u j a n o v a K o s a (830) i C r n i V r h (805). Tamo je domjena našega bratskog daruvarskog društva »Vrani Kamen«, koje je sagradilo ispod Petrovog Vrha veleban dom. Na istoku se ističe glavica P a p u k a (953 m). Ispred toga lanca gora bijele se mnogobrojna sela, a podno Petrovog Vrha pozdravlja nas i gradić Daruvar.

Na povratku k domu sličan se pogled otvara i s Kamenjare na Kamenitoj Kosi (774), samo uz to je odavle i prema jugu čaroban pogled na golu Marinicu, Marinu i Lipovu Kosu. Kako je Kamenjara udaljena od doma samo oko 20 minuta, to je svaki planinar redovito posjećuje, jer nam ona zasad zamjenjuje piramidu.

Marina Kosa i Lipovica toliko su nas iznenadile čarima, što ih u sebi kriju, da to ovdje napose ističemo. Opisat ćemo samo kratko

put preko Marine Kose na Brezovo Polje. S jedne male livadice u blizini Poljane skrećemo lijepom stazom u dubokom hladu kroz Duboku Dolinu i eto nas za 10 minuta u Prvoj Rašaškoj. Upravo na tome mjestu utječe s lijeve strane u Rašašku Kusonjski potok pa nam tako otvara put u srce Marine Kose. Pod jednim slapom kupamo se u Rašaškoj. Putujući uz Kusonjski potok na Marinu Kosu našli smo se ljeti u pravoj šikari malina. Nikad u životu nijesam na jednom mjestu našao toliko malina kao ovdje. Oko pola sata prolazimo kroz taj bujni vrt malina sladeći se kao pravi sladokusci samo najdebljim i najzrelijim primjercima. Zatim ostavljamo strmom des-

Ivin bug na Rogoljici

nom stazom potok i eto nas za kratko vrijeme na bilu Marine Kose. Bilom nas vodi kolnik prema Brezovom Polju. Sada se pred nama izmjenjuju čarobne livade i mlada šuma. Opažamo, da je to skijaški teren, ali nažalost ovdje se skije još nijesu vidjele. Dalje na istoku ulazimo prema Brezovom Polju u prekrasnu smrekovu šumu, kroz koju se kao kroz tunel probio put. Lijevo i desno pozdravljuju nas veliki mravnjaci. Sve miriše po smoli. Nama se čini, da smo ovdje već jednom bili. Ali ne, to je bilo tamo na Pohorju između Mariborske i Ruške kuće, samo ovdje vlada djevičanski mir, a tamo je sve puno planinara! Napokon izbijamo na Brezovo Polje kod izvora hladne vode ispod samog platoa s brezama (989 m). Tu je idealno mjesto za piramidu, koju namjeravaju uz pomoć naših šumskih preduzeća podići zajednički podružnica HPD »Strmac« iz Nove Gradiške i »Psunj« iz Pakraca.

Iz Brezovog Polja vraćamo se dobro markiranim putem preko Kamenite Kose u naš dom.

Ako želimo cijeli dan provesti u prirodi i opet se naveče vratiti u dom, izabiremo put do Muškog Bunara preko Brezovog Polja s povratkom na Ivanovac (kupanje!), ili put u Strmac, lječilište u dolini potoka Šumetlice u istočnom Psunj, ili opet na Javorovicu (911 m) u sjevero-istočnom Psunj.

Ovdje ćemo samo kratko opisati izlet u Strmac i Šumetlicu s povratkom preko Gaja (669 m), gdje će naša dična podružnica »Strmac« iz Nove Gradiške sagraditi planinarsku kuću. Time će i Psunj biti planinarski osvojen, jer je udaljenost od naše kuće na Poljani do Gaja oko tri sata hoda.

Put od Svobodinog doma nas vodi po već spominjanoj Kamenitoj Kosi preko Kamenjare na Brezovo Polje. Dalje prolazimo dobro markiranim putem u smjeru jugoistočnom lijepom stazom kroz mladi bukvik. Zatim skrećemo starom markacijom jednim gorskim bilom prema istoku i onda stazom dolje izbijamo na lijeve izvore potoka Šumetlice iznad rezervoara lječilišta Strmac. Razgledavši lječilište spuštamo se lijepom lječilišnom autocestom prema jugu do mjesta, gdje potok Begovica sa sjeverozapada ulazi u dolinu Šumetlice. Tu su načinjena dva lijepa umjetna jezera za kupanje i sunčanje na obali. Taj je kraj okružen crnogoričnom šumom pa je u svakom pogledu idealno mjesto za odmor umornom planinaru. Zatim se vraćamo idealnom markacijom, koju je izvela HPD podružnica »Strmac«, preko Velikog Selišta na Gaj, odakle je lijep pogled s iste tačke i na Požešku Kotlinu i na Posavinu. Odavle se vidi i Požega i Nova Gradiška. Na bosanskoj se strani ističe lijepa Motajica. Zatim se preko kose Oštrnjaka nađemo u dubokom hladu, koji nas uz izvrsni bunar Dobre vode prati do Brezovog Polja.

Na Kozjaku kraj Splita

Pero Lučić-Roki (Zagreb)

Svakog jutra, kad bih ustao i došao do prozora da vidim kakvo je vani vrijeme, pogled bi mi se dugo zaustavio na Kozjak planini. On je uvijek bio jednako silan, bilo za jutra ili večeri, bilo za vedrine ili pak, kad dobije debelu kapu južnog oblaka. Ostri i plavi obrisi njegovih stijena činili su da sam više puta rano ustajao i promatrao ih, kako lagano primaju sve svjetliju boju, praveći sa zlatnim oblačićima, morem i šarolikom makijom prekrasnu harmoniju boja, koje se ne može nikad nagledati. Pred veče, kad sunce zapada, pozna se na njemu svaka pukotina i žlijeb, svaka rupa i kuk, dok tu bistrinu ne

pomuti crvena boja zapada, te malo zatim plava večernja maglica. Ni malo ne zaostaju pred olujom, kad se nad njima navre crni cumu, lomimbus, sa čije pozadine one otskaču, kao sivi ostri bedem, o kojeg oluje razbijaju svoj bijes.

Jednog ranog jutra odlučih da se popnem do vrha onih okomitih Kozjakovih stijena, koje su me već odavna dozivale, da uživam u veličini njihovih oblika i vidika sa njih.

Maglice sa površine Kaštelskog zaliva zaustavile se podno Kozjak planine čekajući povjetarac, što će ih o istoku sunca neprijetno raznijeti. Po širokoj asfaltnoj solinskoj cesti promet sve više oživljava. Naročiti život daju cesti mlade mljekarice, koje na brojnim magarcicima nose mlijeko u Split. Dolje pod cestom u Vranjicu već je dosta bučno. Veliki teretni transatlantici krcaju cement i drugi građevni materijal. Hodajući gledam prema jugoistoku Dioklecijanov vodovod, koji me potsjeća na davna vremena rimske imperije, kad su njeni carevi znali dostoјno cijeniti ljepotu ovog uleknuća. Tu su dolazili da se odmaraju i uživaju u skladu primorske i planinske prirode. Prebrzo prolazim tim krajem punim spomenika rimskog carstva i hrvatskog kraljevstva, te ne mogu udovoljiti želji, da sjednem pokraj puta i da se mirno sjećam svega onoga, što se u ovom kraju kroz vjekove događalo. Cesta vodi mimo velike tvornice cementa i prenosi misli sa prošlosti, sjaja, carskog raskoša, junačkih bitki i mučenja kršćana na mučan i težak život ljudi u tvornici i oko nje. Bježim od onog njenog žamora, dima i prašine, nastojeći da se čim prije dohvatom Kozjakovih padina, te da bar ovaj dan provedem u slobodi, na čistom zraku i suncu, daleko od svakodnevnog posla, briga i raznih društvenih spona.

Puteljak uzak i strm vodi kroz zadnji ostatak guste Kozjakove makije, što ju je nerazborita ljudska ruka iskrčila i još je danas neracionalno krči ni ne misleći da će za par godina nestati i tog posljednjeg ukrasa dalmatinskih obronaka. Vidik se prema moru sve više širi. S vrha dopire povjetarac, znak da je blizu kraj penjanja. I doista kroz manju guduru, mimo prekrasne kukove eto te na rubu okomite stijene, čija se visina prema sjeverozapadu lagano diže, da na koti 780 dade posjetiocu jedinstvenu sliku veličine, snage i otpornosti.

Okomita i raspucana južna stijena Kozjaka pravi zapanjujući dojam. Oprezno se približavaš njenom rubu i ne možeš se nadiviti bezbroju motiva, što ih s onim kržljavim stablima nadvijenim iz pukotina, ogromnim točilima, žlijebovima i kamenim usovima, pravi bujna pozadina. Onu pozadinu čini Kaštelsko polje, načičkano maslinama, vinogradima i voćnjacima, pak onda onaj niz pitomih sela, koji se završava starim Trogirom, smještenim među kopnom i

otokom Čiovom. Krunu cijele pozadine pravi prostrano more, u čijem se sunčevom blijesku kupa mnoštvo otoka, otočića i grebena. Ne mimoilazi ti pogled zelenog Marjana, te bučnog i šarenog Splita pod njim. Vrijeme odmiče, mora se ići dalje, a ti požudno upijaš onu divnu sliku nenađmašive umjetnice i okrećući se svako malo prema jugu sruštaš se lagano istočnim hrptom, koji ti taj pogled zatvara, a pokazuje ti snježne bosanske planine sa starcima Troglavom i Cincarom. Prije nego što se bilo počne strmo rušiti prema t. zv. Rupotinama pravi ono lijep vidikovac vrhom Sv. Jure. Otale je pogled sasvim drukčiji, nego sa glavnog vrha. Po zelenom splitskom polju teče pitomi Jadro. Pratimo ga od njegovog izvora pod Mosorom do utoka u more. Sivi Mosor sa svojim karakterističnim uslojenim padinama, pravi je kontrast svog podnožja, gdje se prema polju pružaju gajevi bora i masline, te bujni vinogradi. I dok on stoji suh i bezvodan, dotle dolje žubore brojni potoci i izvori, koji Splitu daju svjetlo i vodu. Sa sjevera zatvara ovu kotlinu kameniti Klis, što već od davnine hrabro prkosí raznim nepogodama. Jaki njegovi bedemi, podignuti na oštrom kamenju i onaj barjak na njemu, mnogo nam pričaju.

Međutim sunce se približava zapadu, treba se srušati i baš se za ovo sruštanje može reći ona latinska: »Finis coronat opus«, jer put vodi divljim klancem, kojim na mjestima treba puzajući prolaziti. Prepun je zapreka, što ih prave ogromni kameni usovi, okomite stijene, užasna točila, jame i t. d. Izgleda, kao da je priroda na ovom mjestu sakupila sve karakteristične odlike našeg krša, a kad se još prispije pri dnu klanca, zatvorí se sa svih strana vidik mrkim obroncima Mosora, Golog Brda i Kozjaka, tako da se osim golog kamena i ne vidi ništa do neba i po kojeg jastreba, što ovim pustim klancem traži svoj mršavi plijen.

Slijedećeg jutra ustao sam dosta rano i sa prozora sam gledao Kozjak, uz čiju su se stijenu zaustavljadi sivi debeli oblaci gonjeni jugovinom. Gledajući ga obnavljaо sam sebi jučerašnje utiske, koji su u meni sve više potpirivali želju, da se čim prije opet domognem njegovih vrhova i vidika.

Kako je nastao naziv „Smerovišće”?

Prof. Lina Horvat (Zagreb)

Radi se o Smerovišću u Samoborskom Gorju, o onom lijepom kraju, koji se nalazi u Lipovačkoj dolini kod utoka potoka Slavnice u Gradnju. To je raskršće udaljeno po prilici pola sata od Hamora, do kojeg dolazimo prošavši samoborskim Gornjim Krajem.

Smerovišće Zagrepčani vrlo dobro poznaju. Na toj se raskrsnici utaborio prije kojih 15 godina krčmar Mika Dumić. Naši planinari često nemaju snage da odavle produže put prema Japetiću, Lipovcu, Oštrcu ili Cerinskom Viru. Ne znamo, da li tako rado na Smerovišću zastajkuju iz simpatije prema natpisu, koji se nalazi na Dumićevoj kući (»Krčma k planinaru«) ili poradi dobrog vina i podvorbe ...

Moguće smo se koji puta već zapitali, odakle taj naziv »Smerovišće«. Njega su još pred kojih dvadesetak godina upotrebljavali tek po neki seljaci iz obližnjih sela, Slanog Dola, Slapnice i Šipačkog Brega, a danas je to Smerovišće privlačiva meka mnogobrojnih Samoboraca i Zagrepčana.

Interesantna je etimologija ove riječi. Jedna stara žena rastumačila nam je nekog lijepog jesenjeg dana, kako je nastao taj naziv. Lijepi sunčani dan izmamio je ljude iz kuća da se na jeftin način ogriju. Pokraj neke suše sjede u zavjetaru dvije starice i razgovaraju, valjda o nekadanim danima. Ona starija ima oko osamdeset godina. Kako često čovjek može od starih seoskih ljudi nenadano čuti kakovu zanimljivu vijest, pozdravljamo ih i počnemo razgovarati. U razgovoru je došao red i na Smerovišće. Kad je osamdesetgodišnja starica čula da spominjemo to raskršće, nasmijala se i rekla, da bi se to raskršće zapravo moralo zvati Šmerovišće, a zatim je nadodala — e, da samo znate zakaj; to je cela pripovest.

Zamolili smo staricu da nam ispripovijeda, što znade o tome. A ona otpočne: — Znate, negda nisu naša selska kola imala železne osi f kotači kak imaju danes, nek si je muž sam zdelal osi doma i na njih nasadil kotače. Ovakove drvene osi su zahtevale više mazanja, nek ove današne železne, kajti je suho drevo jako pilo mast, a ak par dan osi nisu bile mazane, onda su krulile da je se po jarkih zvonilo. Kad sam bila još mala fantica (djevojčica), išla sem i ja gustokrat (češće) ze svojim čaćum v Sanobor kad je vozil drva na plac na prodaju, da mu popazim na blago. Po putu sem mu kola zavirala, a gđa smu došli v Sanobor kupila sem v štacanu (dućanu) kaj je bilo triba za hižu.

Kad smu došli v jarek di denes Dumić ima birtiju, stal je otec s koli i zgubil se je v živici. Za nami je išel naš sused. Već z dalkega

čujemu, kak mu osi na koli jako kruliju (cvile), kak da bi mesar prasca klal. Kad je došel do naših kol, zapital me da gdi mi je čača, a ja mu odgovorim da je tu v živici i da šmera išće. Dok se je sused zgubil v živici da i on poišče šmera, došel je moj čača i donesel pune ruke pužev — golih i s kućicama. Onda je zvadil jen po jen kotač, koji je cvilil i krulil doli s koli, del je na os puža i kotač je pak nasadil na svoje mesto. Dok je on to delal već je došel i sused z živice i isto napravil na svoji koli. Za nami su došli i drugi s koli, i si su se zgubili v živice da išćeju puže.

Znate, saki bi si bil prvo namazal osi več doma, ali doma mašće nismu imali. Vu bregu pri nas v suhoj šumi ni bilo pužov. Doli di je gusta fajhtna (vlažna) živica vuz Slapnicu i Gradnju bilo ih je navek. Muž je po kojega fteknul (stavio) v glavinu od kotača, pak bar do Sanobora ni poslušal muziku.

Kad smu došli v Sanobor i prodali drva, kupil je moj čača šmera (kolomaza), namazal osi i bil je mir par dan. Kad pak ni bilo šmera, mazalo se navek z puži. Od onda znam da su jen drugega muži pitali: gdi buš osi mazal? — navodno su si odgovarali — doli v Šmerovišću (tam gdi šmer raste i gdi ga išću).

Starica nas je zbilja iznenadila tim svojim obrazlaganjem, jer nam nikada ne bi palo na pamet, da je Šmerovišće dobilo svoje ime — po puževima.

L'Arbizon

Zvonko Matica (Zagreb)

Ovaj je vrh poznat u Pirinejima po tome, što se rijetko tko uspije prvi puta popeti na njega, jer je vrlo često izvrgnut nevremenu, snijegu i kiši. Mnogi su nam pripovijedali, da su po 3 do 4 puta već pokušali uspon, ali bez uspjeha.

Na ovaj smo se vrhunac odlučili kao na zadnji prije odlaska iz onih krajeva. To je bilo pod konac kolovoza, kada magle i kiše postaju sve češće i češće. Iako nije bilo mnogo nade u uspjeh, mi smo se ipak odvažili. Pokušati se uvijek može. Plan za uspon bio je ovaj: iz *Bagnièrs de Bigorre* autobusom do *S. Marie de Campan*, odavde pješke cestom do nekog hotela, odakle vodi put medu brda, pa tim putem do pastirskih koliba, gdje se obično noći, a drugi dan gore.

S odlaskom smo imali neprilike, da smo skoro zakasnili na autobus. Tamošnji je Syndicat d'initiative priredio te nedjelje cvjetni korzo — bataille de fleurs. Veliki je broj kola bio priređen, pa su neka ostala bez posade. Zamolili su onda nas, da bi mi uskočili. Bilo nam je obećano, da će sve biti jako brzo gotovo i da ćemo još lako stići na autobus. Tako smo ušli u jedna strašna kola, koja su uostalom dobila nagradu za »originalnost«, kako smo kasnije saznali. Iza vrlo dugog čekanja odvukuoše nas u grad i sada je počelo beskrajno kruženje oko glavnog trga, gdje je jury dodjeljivao nagrade, a ljudi se zabavljali nabacivanjem cvijeća na kola. Cinilo se, da ovome neće biti tako brzo kraja, a autobus nam je odlazio za pola

sata, pa nam nije preostalo ništa drugo nego skakati iz kola napolje, što smo i učinili.

Sada brzo kući, presvući se, napuniti naprtnjače, uzeti provijant, pa na put. Brzo sam oblačio svoje »hafrle«, pri čemu sam s tugom mislio na gojzerice, ostavljenе u Zagrebu, koje sam onako zdušno oblačio uvjek, kad sam išao na Sljeme, misleći kao i većina Zagrepčana, da bez njih nije moguće doći do piramide. Sada se evo spremam na vrhunac od 2500 m pa sam bez njih. Tu nitko ni ne pozna ovu vrstu cipela. Ljudi idu na najviša brda u platnenim cipelama s donovima, sastavljenim od užeta.

Na autobus smo stigli u zadnji čas. Brzo se nižu sela jedno za drugim i eto nas u St. Marie de Campan. Po planu valjalo je ići oko 8 km cestom, a onda unutra. Srećom prolazila je tom cestom jedna naša profesorica i pozvala nas u

Foto: J. Baudoine

L'Arbizon: zapadni dio

auto. Bez nje jamačno nikada ne bi našli mjesto, gdje treba skrenuti s ceste. Iza četvrt sata vožnje mi smo na mjestu. Zahvaljujemo se i oprštamo. Nalazimo se na pašnjacima, zatvorenim šumama, a pred nama, daleko, uzdiže se l'Arbizon, kao neka kupola. Iz te daljine ne izgleda ni najmanje opasan. Uostalom on nije težak radi uspona, koliko radi jako nepovoljnih vremenskih prilika, koje vladaju na njemu.

Doskora ulazimo u crnogoričnu šumu. Njome imademo prolaziti oko 1 sat. Požurujemo, da bi prije mraka stigli do pastirskih koliba. Napokon evo nas izvan šume. U dubokoj smo, travom obrasloj dolini, na čijoj se donjoj strani vidi nekoliko bijednih koliba. To je naš prvi cilj. Iza jednog brda, koje zatvara dolinu, vidi se još vrhunac l'Arbizona kao neko vabilo za planinare. Prva koliba je prazna, i u njoj planinari obično noče. Ova je na našu veliku žalost puna. Imade oko 10 ljudi, i nas petero nikako ne može više stati. Interesiramo se glede uspona i vremenskih prilika. Vijesti su jako loše. Društvo je baš taj dan pokušalo uspon, ali se je radi snijega i kiše moralо vratiti. Iza nekoliko dana pokušati će opet sreću.

Prenočište smo dobili kod jednog pastira, koji nas je obilato opskrbio mlijekom i stavio nam na raspolaganje tavan svoje štale.

Digli smo se u tri i pol, da bi u četiri sata već bili na putu.

Prije svega moram napomenuti, da nismo imali nikakovih planinarskih karata i kompasa, a puteva i markacija u Pirinejima uopće nema. Da bi nekako našli put i pravac, kojim treba ići, nacrtao nam je jedan priatelj na komadiću papira put. Po tome smo moralj ići znatno na desno, t. j. prema zapadu, i prieći na južnu stranu brda, da bi se na toj, lakšoj strani popeli gore.

Naš nam je čoban vrlo spremno pokazao put, kojim treba ići do jezera, a do kojeg nije ni bilo teško doći. Vrijeme je bilo oblačno i maglovito, i naš je čoban samo klimao glavom.

Isprva nas je vodio put na jug-jugozapad preko bezbrojnih malih potočića i bara. Od l'Arbizona se nije vidjelo ništa. Do jezera smo trebali tričetvrt sata vrlo strmog uspinjanja po livadama. Odavde se je već izvrsno video vrhunac i mogila na njemu. Izgled se je l'Arbizona znatno promjenio i nama je odmah bilo jasno, zašto se obilazi na desno, t. j. zašto se ide oko brda. Naše se je jezero,

bol posnovni zasebni odjeli ih da održavaju se, uključujući i raznovrstanje obitelji, a ne samo jedna. Uz ovaj učinak, vrhunac je dobio i određenim uticajem na rečnicu i cestu, ali i na vodoopskrbu i vodootvodnju. To je dobio i obilazak na desno, a u skladu s njim, život i gospodarski razvoj na desno su bili mnogo bolji nego na lijevo. Ako je ujedno uočljivo da je učinak vredan, a obilazak ujedno i uobičajen, a ne samo u posebnim uvjetima, tada je dobro da se učinak uzeti u obzir i da se razmatra i dalje. Ako je ujedno uobičajen i uobičajen, a ne samo u posebnim uvjetima, tada je dobro da se učinak uzeti u obzir i da se razmatra i dalje.

Foto: J. Baudouine

Vrh l'Arbizona

zapravo jedna bara, nalazilo na rubu amfiteatra, čije su strane činile stijene l'Arbizona. Strane su bile pokrivenе točilima do tri četvrtine visine, a zadnja četvrtina su bile okomite i strašno nazubljene stijene. Okrenuli smo na jugozapad. Trebalo je proći ječnim sedlom, koje bi nas odvelo na južnu stranu. Strmina je sada bilo mnogo manje. Baš dok smo tim dijelom prolazili, pojavilo se je sunceiza vrhova. Onaj dio puta bio je vrlo ugodan. Šumi ni traga, sve sami pašnjaci sa suhom travom, мало navlaženom od rose. Poslije poduzeć hodanja opazimo niz od 6–7 vrlo oštih vrhunaca. Po našem nacrtu iza najistočnijega bio je prolaz. Sunce je osušilo rosu s trave, koja je postala vrlo skliska i to smeta brzom napredovanju.

Vrlo lako prijedemo sedlo i nađemo se ponovno pred stijenama. Čini nam se, da nema smisla više mnogo obilaziti, nego je najbolje odmah krenuti na istok, pa uz sljeme brda gore. Iz početka je išlo vrlo lijepo. Veliko kamenje i stijene

obilazimo i brzo se penjemo. Domala otkrijemo, da idemo po hrptu jednog brda, koje na žalost postaje sve strmije i strmije. Još malo, i moramo se verati po stijenama. Najprije samo da neke stijene obidemo, a onda stalno. Ovo penjanje je vrlo opasno zbog vrlo velike krševitosti stijena. Kod svakog koraka rušilo se je kamenje. Nitko nije bio siguran, da mu neće svi potpornji odjednom popustiti, pa je napredovanje bilo vrlo polagano. Osim toga morao se je držati veliki razmak između pojedinaca, mjestimično preko stotinu metara.

S lijeve strane bila nam je sjeverna stijena, na dnu koje su se vidjela točila, a malo dalje jezero, a s desne nije ponor bio tako dubok — možda 200 m, a na dnu točila, koja su se dizala istim pravcem, kojim smo mi išli. Doskora smo uvidjeli, da tako dalje ne može ići, jer nikada ne bi došli do vrha. Odlučismo saći na desno — to nije bilo tako duboko, a bila je to i istočna strana. Na žalost to je na onome mjestu bez užeta bilo posve nemoguće. Malo dalje smo izašli na lijevo van, nad ponore sjeverne strane. Sada smo bili bliže jedan drugome. Pod nama je bio ponor dubine, mislim 800—1000 m. Jezero je izgledalo kao lokvica na cesti. Tu se isto nije moglo mnogo brže naprijed, a uz one prilike na kamenju bilo je dosta opasno. Opet se penjemo gore i prelazimo na južnu stranu. Pokušaj je ostao bez rezultata, pa pokušavamo sreću u drugoj guduri. Spustili smo se skoro do dolje, no na kraju izidemo na izbočenu stijenu, s koje bi trebalo skakati na točila s visine od 4 m. Na to se nije nitko htio odvažiti, pa se vraćamo.

Treći nam pokušaj uspijeva, i mi se nađemo na točilima. Ovima smo se relativno lagano mogli popeti do vrha, odnosno do sljemenja iznad ponora. Iza poduzeg uspinjanja, gdje se za svaka 3 koraka otklizne barem 2 natrag, dospjeli smo do sljemenja. Pred nama u pravcu istoka vidio se je l'Arbizon. Mi smo se nalazili na vanjskom rubu amfiteatra. Pećine su se sa sjeverne strane okomito rušile, a južna strana im je bila relativno blago nagnuta. Uvezši jednu srednju visinu, mi smo mogli gotovo ravno obići, što smo i učinili. Sam početak nije bio vrlo ugodan, jer je trebalo prolaziti nekoliko stotina metara škarpa. No iza toga bio je ugodan put po busenima suhe trave. Vide se mnogobrojni tragovi ovaca, no njima ni traga. Biti će, da su se već spustile u dolinu. Dok smo još bili kod jezera, počele su se magle i oblaci razilaziti, a sada je sunce već i pripeklo. Idemo polagano, jer je vrh pred nama i ne možemo zahvatiti. Još malo i mi se penjemo na kupolu i evo nas kod mogile. Prispjeli smo. Bilo je 12 i pol sati.

Vidik je interesantan. Sa sjeverne strane vide se brda, koja se naglo spuštaju prema Bagnièrs-u i Lourdes-u, da bi prešla u brežuljke oko Tarbesa. Pirineji nisu uopće široki. Bagnièrs de Bigorre se nalazi među brežuljcima. Sljedeća brda su već 1200—1400 metara, a odmah zatim je lanac visova od preko 2000 m. Na južnoj strani vidi se dolina s cestom sa Col d'Aspina, koji se ne vidi, a koja vodi u Bagnièrs de Luchon. Dalje, u magli, naziru se najviši vrhunci Pirineja, Maladetta i Mont Perdu, oba već na španjolskoj strani.

Na vrhu smo našli jednu grupu turista iz Bagnièrs de Luchon-a s vodičima. Ovi su nam vrlo pripravno opisali put, kojim možemo za 3 sata po sjevernoj strani, stijenama i točilima saći dolje. Doskora se oprštaju i odlaze, a mi se, nakon što smo se malo odmorili, prihvaćamo našeg provijanta. Od sunca se skrivamo u sjenu iza mogile. Tu smo među kamenjem otkrili jednu bocu, koja služi za cedulje. Naravno, da smo i mi morali nešto staviti unutra.

Najednom iskrne jedna velika neprilika: nema vode. Kako je do toga došlo, nije mi jasno. Izgleda, da smo se jedan na drugoga oslanjali, pa je na kraju nitko osim mene nije uzeo, a ta moja voda bila je usput već davno popijena. Ovo nas je odlučilo na što brži povratak. (Kasnije smo saznali, da neposredno ispod vrha ima jedno vrelo).

Tražimo put, koji su nam vodiči opisali, no bez uspjeha. Mi ih na padini brda, dolje duboko, još vidimo, i pokušavamo ih dozvati, no na žalost bez rezultata. Napokon otkrijemo mjesto, koje bi odgovaralo danom opisu, no samome putu ni traga. Spuštamo se polako. Stvar je vrlo teška, kamenje se krši i pada, treba se srušati komito dolje, a mi već prilično umorni. Dvojica od naših spuštaju se još niže, i to jedan desno, a drugi lijevo, da bi možda otkrili put. Bez uspjeha.

Već je 2 sata i treba se odlučiti, šta da se radi. Svakako moramo dolje, jer tu nema gdje za prenoći, a može nas i nepogoda uhvatiti. U 7 sati je već mrak, pa je vrijeme, da se pomislja na malo brži povratak. Odlučujemo se za stari put, jer za sruštanje po stijenama treba beskrajno mnogo, a može nas i mrak uhvatiti prije nego do jezera dođemo. Idemo opet gore na stari put. Žurimo se, da bi došli što prije do točila, pa onda njima do dolje odnosno do našeg sedla. Visinska razlika, koju smo točilima trebali prevaliti bila je, mislim, 600—800 m. Gore, gdje je bilo sitno kamenje, išlo je još nekako, no što više dolje, bilo je sve veće i prolaz je bio sve teži. Pri dnu je kamenje bilo prosječno tričetvrta metra veliko, nepravilno iskidano, tako, da je bilo jedva prolazno. Otežavalo je put, što smo mi već bili pomalo umorni, a nismo imali visokih cipela, pa nam je kamenje noge izubijalo, a trebalo je cipele svakih stotinjak metara isprazniti od sitnih kamenčića. Na dnu se u jednoj jami nalazilo nešto snijega, pokrivenog blatom i kamenjem. To nije ništa smetalo neke naše drugove, da odu malo pojesti tog snijega. Tu smo se malo odmorili, pa opet dalje. Ovaj odsječak puta do jezera činio nam se beskrajan. Sunce je već zašlo, kada smo do jezera prispjeli. Jedan drug se je odmah izvalio na obalu i počeo piti tu prilično nečistu vodu. Mi drugi smo se samo dobro oprali, što nas je osvježilo. Nije bilo dugog zadržavanja, jer je mrak već padao. Držeći se potoka, koji je iz jezera istjecao, došli smo do pastirske koliba, gdje smo se samo pozdravili s našim pastirom, i odmah nastavili put do ceste. Već je bilo mračno, a u šumi tamno kao u rogu. Najednom opazimo, da to neće biti isti put, kojim smo došli. Iza kratkog savjetovanja odlučisemo nastaviti, samo da se ne vraćamo. Za kratko smo izvan šume, a par minuta kasnije evo nas na cesti. Na naše najveće veselje tu nas je dočekala jedna naša grupa, koja se je već u obližnjoj gospodarskoj i za večeru pobrinula, jer se znalo, da ćemo svakako do ceste sići. Bilo je već 9 sati.

Još jedna noć na sijenu, a sutra cestom u St. Marie de Campan — ovaj puta pješke, odakle autobusom kući.

Po Durmitoru

Srećko Vatovec (Zagreb)

(Svršetak)

- Ipak je dobro prošlo.
- Ma ja sam čekal, kad bu sve skup k vragu otišlo.
- Kaj se ono zasipalo, kad je onaj grom tu blizu udaril?
- Vrag bi ga znal. Ja sam onaj čas mislil da je v nas puklo.
- Niš, zato bumo sad lepše spali, jer je zahladilo.
- Pa da, ajd Bog!
- Bog!

Okrenuli smo se i zaspali, dok je vani mirno padala kiša...

Gusta magla obavijala je katume, kad smo se probudili. Vanj je padala jaka kiša. Starica je već ustala, a dječak se već spremao da izvede ovce na pašu. Digli

smo se. Stara nas je ponudila mlijekom. Nakon jela počeli smo se spremati da usprkos jake kiši pođemo u Žabljak.

Brzo su za nama nestale Lokvice u kiši i magli. Uski put, koji je vodio niz-brdo bio je kamenit. To je donekle dobro, jer nije bilo blata, ali naše cipele, koje su bile već istrošene, počele su se sada, nakvašene kišom, sve više razilaziti na tvrdom i oštem kamenju.

— Dečki, moje cipele su počele zijevariti — rekoh.

— I meni budu skoro — javi se »Č«.

No uza sve to bili smo dobre volje. Spuštali smo se između stijena. Doskora smo stigli u šumu, koja je također bila zavijena u maglu, a zatim do Crnog Jezera, kod kojega se nismo zadržavali. Tu smo već gazili duboko blato, jer je teren bio raskvašen. Gotovo do koljena smo mjestimice padali u njega te smo jedva izvlačili noge. Voda je tekla sad lijevo sad desno, tako da smo je često morali gazići ili preskakivati.

Foto: Gazdik

Zupci na Durmitoru

Pred nama su se pomalo počele pokazivati žabljacke livade, a zatim i niske kućice. Bili smo sretni da smo konačno došli do njih. Tu smo odmah potražili učitelja da nam otvari školu, ali ga nismo našli kod kuće. Njegova majka, koja je spremala ručak, ponudila nas je mlijekom. Sjeli smo blizu štednjaka da se ugrijemo, jer je vrijeme bilo hladno. Srkali smo toplo mlijeko.

Dok smo tako čekali učitelja, došao je neki mladić i ponudio nam da se smjestimo u jednoj maloj kolibi. Mi smo sada bili oprezni, pa smo pitali koliko će nam računati za spavanje, da nas opet ne iznenadi prevelika suma. No on je rekao da možemo badava ostati tamo kako dugo hoćemo. Zahvalili smo se gospodj na mlijeku, te otišli s mladićem, koji nas je poveo do male kolibice i dao nam ključ od vrata. Mi smo se odmah raskomotili na slami koja je bila nanesena u sobicu i služila kao ležaj. Rasprostrli smo mokre pokrivače i skinuli blatne cipele, a sami smo se zavukli u slamu da se naspavamo i odmorimo...

Kiša je prestala. Zijevajući i protežući se izašli smo napolje da se malo razgledamo po Žabljaku. Sam Žabljak leži pod Durmitorom na 1.500 m nadmorske visine te je ujedno najviše mjesto u Jugoslaviji. Cijelo mjestance sastoji

se od nekoliko (po prilici 30) kućica, koje su poredane jedna pored druge uz vrlo loši put. Ceste za kolni promet uopće nije bilo. Tek prema Šavniku upravo je započela gradnja nove ceste. Usred mjestanca nalazi se jedan hotel, lijepo izgrađen od drva. Bilo je tu nastanjenih nekoliko skupina turista. Na kraju mjesta nalazi se škola i pošta, gdje smo izvadili nešto novaca za daljnji put.

Vani je bilo hladnije pa smo nakon svakidašnjeg jela, mljeka i palente, koje je bilo najjeftinije, pošli u naše prenoćište. Odlučili smo da sutradan rano podemo na Čirovu Pećinu, jer se vrijeme počelo vedriti te je izgledalo da će biti lijepo. Zato smo kupili crni kruh, udesili ležaj i zaspali...

Svanjivalo je hladno i vedro planinsko jutro. Svuda je vladao mir. Visoko se dizao Durmitor, osvjetljen slabim tracima sunca. Na putu prema Crnom Jezeru cvrkutalo je nekoliko ptičica svoje jutarnje pjesme po visokim stoljetnim deblima. Nekoliko ogromnih stabala ležalo je na tlu, uništenih od insekata. Kroz svježi zrak gdjegdje je prozujao kukac. Nad Crnim Jezerom dizala se laka ma-

Foto: Gazdik

Okolica Šavnika

glica, kad smo stigli do njega. Naokolo stršile su u vis ogromne omorike, okružavajući tamnu vodu, koja se zrcalila poput stakla, pošteđena od najmanjeg vjetra. Po vodi je mirno plivalo nekoliko vodenih ptica. Odmah iz jezera, u pozadini, uzdigao se Medved, obrašten ovdje onđe niskim borom. Pošto je bilo vrlo rano, provezli smo se jezerom na nekoj splavi koju smo našli uz obalu i koja je bila zbijena od nekoliko debala. Bog zna kako dugo bi se mi vozili amo tamo jezerom da se nije pokazalo sunce. Tek sada smo ostavili divno jezero i pošli prema vrhu Durmitora.

Putić nas je vodio neko vrijeme uz potočić, koji je veselo poskakivao preko kamenja. Oko nas se je još uvijek prostirala šuma, te se nismo dosjetili da pogledamo prema nebnu, da vidimo kakvo je vrijeme. Da nema sunca to smo vidjeli, ali smo mislili da se taj prostor nalazi u sjeni. No kad smo izašli iz šume i došli pod skoro okomitu stijenu, pogledali smo u vis da vidimo kuda nam se valjaju penjati. Na naše začuđenje vidjeli smo, da se vrijeme sasvim promjenilo i da zrakom kruže sivi oblaci. Držali smo da će te oblake rastjerati vjetar i sunce

pa smo se počeli verati po stijenama. Ali čim su pale prve kapi kiše, odustao je Č. od uspinjanja na Durmitor i vratio se natrag...

Medutim smo Z. i ja odlučili da se svakako popnemo na vrh. Nismo išli putem, koji dosta zaobilazi, nego smo se uspinjali gotovo okomitom stijenom. Sobom smo nosili samo fotoaparat i komad kruha. Samo uspinjanje nam je bilo dosta lako, iako opasno. Kad smo se uspeli do prilične visine, počela se je na nas spušтati magla. Vidjeli smo tek na dva tri koraka daljine. Čekali smo neko vrijeme na vrhu stijene, koja je gotovo čitava bila crvenkaste boje, ne znajući, da li će ta magla proći ili će ostati. No, kako nije htjela proći, odlučili smo da krenemo lijevo dalje, jer sići nismo mogli istim putem da smo i htjeli. Bilo je mnogo opasnije silaziti okomito sada kad je sve obavila magla. U nadi da će se ipak magla razići pošli smo dalje...

Iz magle smo čuli oistar zvižduk, koji se ponavljaо. Malo zatim, kad smo se približili, čula se i klepka ovna predvodnika. Znali smo da ovdje neko pase ovce. Uvjereni da će nam pastir, koji stalno boravi s ovcama u planini znati kazati kakvo će biti vrijeme, uputili smo se bliže zvuku zvonca. Kad smo osjetili da se nalazimo okruženi ovcama, što smo razabrali po blejanju ovaca, zaviknuo je Z. dugački »eeeeej!«. No odgovora nije bilo. To nas je začudilo, kad smo malo prije čuli da se netko tu nalazi. Pošli smo još malo, pa opet viknuli. Išli smo u pravcu, otkuda je došao glas i pred nama se pakazala mlada djevojka.

— Pomoz Bog!

— Dobra vi sreća! — reče djevojka sva smetena.

— Paseš li?

— Eee...

— Pa u toj magli?

— Eee...

— A hoće li se ta magla razići do podne?

— Hoće i neće. Ne znam!

— Kako? Zar ne paseš uvjiek ovdje?

— Pasem.

— Pa kako ne znaš, kakvo će biti vrijeme? Kako je inače tu kad se spusti magla? Zar se ne uzdigne u visine kad pripeče sunce?

— Kako kada. Mnogi put se digne, a mnogi i ostane. Kako Bog da! A može da će se danas uzdignuti.

— Je l' blizu put za Ćirovu Pećinu?

— Eno ga ovako, tako dalje.

— Hvala ti, zbogom!

Nadali smo se da će sinut sunce, kad je djevojka rekla da će se možda razići magla. Ali ta nada nas je prevarila. Magla je ostala, dapače bivala je sve gušća. Duboko pod nama čula se vika. Bili su to katuni Lokvice.

Penjali smo se dalje kroz maglu. Još uvjiek smo se nadali da će se vrijeme razvedrati. Dospjeli smo na put i krenuli njime uzbordo dok nismo kroz maglu došli do katuna pod Ćirovom Pećinom. Ovdje su baš muzli ovce, te smo odlučili da kupimo mlijeka.

— Pomoz Bog! Da li nam možete prodati mlijeka?

— Može.

— A pošto...

Mladić koji je prije odgovorio, sad nije znao koliko da zatraži pa se brzo obratio ženi, koja je do njega sjedila i činila se kao da ništa ne čuje. Nešto su si međusobno prišaptavali i zagonetno se smijali.

— No, pošto bi nam prodali?

Foto: Gazdik

Pod Ćirovom Pećinom

— Čekajte malo.

Čekali smo. Prošlo je četvrt sata, a mi još čekamo da oni pomuzu ovce. Konačno je i to došlo. Kad je mladić ustao, pitali smo ga ponovno pošto ćemo dobiti litru mlijeka.

— Deset dinara kila! — došao je odlučan odgovor.

Vidjeli smo da nas smatraju za budale i kad smo već tako dugo čekali da ćemo mlijeko platiti pošto njima volja. No mi smo se bez riječi okrenuli, nasmijali i produžili put prema vrhu...

Magla se polako počela dizati, i mi smo se počeli veseliti da ćemo ipak dočekati sunce. Kad se magla malo razišla, našli smo se na Ćirovoj Pećini, ispod samog vrha, okruženi stijenama, na kojima se bijelio snijeg. Još većim veseljem krenuli smo dalje, ali smo najednom zastali, jer je po nama svom silom počela padati kiša...

— Natrag, bila nam je zajednička misao. Okrenuli smo se i uputili natrag. Unatoč kiše nismo mogli da ne stanemo i ne promatramo jedan prizor. Na maloj tratinici uprla se dva mala telića glavom jedan o drugoga i gurali se travom amo-tamo kao Kraljević Marko i Musa Kesedija. Tu borbu promatrao je sa strane poput suca treći telić, koji je bio nešto veći. Kao pravi boksački sudac obilazio ih je i trčao sad na jednu stranu, a onda na drugu. I kada mu se pričinilo da se ova dvojica dobro ne bore, zaletio se on svom silom među njih. No oba manja, videći da bi ih pojedince veći nadvladao, stupila su u zajedničku obranu i počela svojim tvrdim glavama udarati u glavu protivnika, koji je morao iznenaden tim istupom izmicitati. Smijali smo se toj borbi, ali nismo joj vidjeli svršetka, jer smo moralj poradi kiše otići dalje.

Polako je kiša prestala, ali nas nije bila volja da podemo opet na vrh, tim više što se opet spuštala magla, a i kasno je bilo. Tako smo poslije podne dospjeli u naš stan, gdje smo našli Ć-a, koji se međutim vozio Crnim Jezerom i penjao po okolnim stijenama, dok ga nije kiša stjerala pod krov.

Slijedeći dan bio je blagdan sv. Ilike. Već rano u jutro sakupilo se dosta svijeta iz okolice u narodnjim nošnjama. Sijedi starci hodali su dostojanstveno s kuburama za pasom, važno raspravljalji i ogledavali se na nestasu mladež, koja

se sakupljala u grupe i svaki čas udarala u smijeh. Djevojke su stalno popravljale svoju odjeću, rupce i kosu i kadkad nasmiješile se muškarcima, koji su ih obilazili i stavljali im razne primjedbe.

Kad se sakupilo dosta svijeta, počeli su mladići pjevati razne narodne crnogorske pjesme, a gdjekad su i djevojke zapjevale. Najzad počelo je kolo. Mladići i djevojke stali su u krugu, dok su se u sredini vrtili i skakali samo jedan mladić i djevojka. Uz jak hihot zaletio bi se drugi mladić usred kola i istisnuo bi divljim skakanjem prijašnjega, a djevojku bi zamjenila druga. Tako se je u kolu redao mladić za mladićem, jedan kršniji od drugoga, a uz njih rumenile su se djevojke poskakivajući, dok bi im se crveni i obli obrazj tresli. Uz kolo stajala je skupina mlađica i djevojaka te naizmjence pjevala. Od jutra pa do večeri poskakivali su u kolu lijepa tjelesa crnogorskih mlađica i djevojaka pruženih ruku u vis, veselo kliktala i smijala se, kao da su htjeli da izrabe do krajin granica taj jedini dan za zabavu u godini, koji ih skuplja u tom malom mjestu da se zajednički pozabave i zaborave na svakodnevne brige...

Tmurno jutro nas je zateklo na putu u Šavnik. Široki pašnjaci pružali su se pred nama. Za nama ostajao je Durmitor, obavijen sivom maglom. Stigli smo u Bukovicu, malo selo uz istoimeni potok. Svratili smo se u nešto veću kuću, koja je bila blizu puta da doručujemo.

— Dobro jutro!

— Dao Bog!

— Imate li mlijeka za prodati?

— Ima. Udite!

Mlada djevojka nas odvede u polumračnu sobu, gdje je na podu uz ognjište ležala stara žena pokrivena i omotana pokrivačima.

— Donesi svakom litru mlijeka!

Dok je djevojka pošla po mlijeko, grijali smo se nas troje oko vatre.

— A okle ste vi? — upita žena, koja je bila do tada mirno ležala te nam se činilo da spava.

— Iz Zagreba.

— A što ste inače?

— Daci.

— Eee... lepo, lepo!

— A morate li vi ovako da putujete ili to onako od volje?

— Pa od volje. Hoćemo da vidimo krajeve i ljude koji su daleko od nas.

— Eee... lepo, lepo!

Kad smo se najeli, pružili smo ženi deset dinara u cijelom da platimo. Računala nam je svega sedam dinara.

— Zar nemate sitnog?

— Nemamo. Imamo samo četiri dinara.

— Kako ćemo sad? Nemam ja ni dinara kod kuće da vi uzvratim.

— Pošalji djevojku da u selu promjeni.

— Ne idem ja, — reče djevojka.

Nakon dugog nagovaranja uspjelo nam je da je nagovorimo. No nakon nekog vremena povrati se.

— Nema nigdje ni dinara da mi smjeni.

— Šta ćemo sad?

— Ništa, dajte tih četiri dinara kad ne može drukčije.

— Šta ćemo. Evo tih četiri dinara pa hvala i u zdravlju!

— Srećno vi bilo.

Izašli smo. Vani je bilo tmurno. Skretali smo sve više prema Sinjavini. U daljinu iza nas dizali su se u vis nazubljeni vrhovi, okrajci Durmitora...